

Taustaltaan Anderssonin tutkimusta voidaan pitää Emmanuelin kehittämän epätasaisen vaihdon teorian kritiikkinä. Tämä lähtökohta nostaa esiin lähinnä kolme kysymystä, joihin tutkimustuloksen odottaa antavan vastauksen. Ensiksikin tutkimuksen omana ongelmana on, voiko yksi kansakunta riistää kansainvälisen kaupan avulla toista kansakuntaa. Toiseksi epätasaisen vaihdon teorian yleiseen ongelmakenttään liittyen voidaan kysyä, selittääkö epätasainen vaihto alikehitystä. Kolmantena ja ehkä laajimpana ongelmana on, mitä työ on marxilaisena tutkimuksena.

Tutkimuksen sisäisen rakenteen kannalta suhteessa Emmanuelin teoriaan työ on varsin mielenkiintoinen, ehkä jopa poikkeuksellinen. Lähtökohdaksi on otettu eräät Emmanuelin ilmeisimmät ja empiirisesti osoitettavat laiminlyönnit. Tällainen on muun muassa olettaus, että kehittyneet ja kehitysmaat tuottavat kansainvälisille markkinoille eri tuotteita. Toisena Emmanuelin virheenä on pidettävä klassista ulkomaankaupan mallia — kaksi maata ja kaksi tuotetta —, joka on epäreaalinen. Käsitelmääritelmien ja Emmanuelin abstraktin mallin konkretisoimisen jälkeen Andersson käyttää tätä modifioitua mallia osoittamaan Emmanuelin teorian myös loogisesti kestävämmäksi. Tämä menetelmä on mahdollistanut, jos ei välttämättä konkreettisen, niin ainakin reaaliseman mallin luomisen.

Arvioitaessa työtä yleisistä lähtökohdista voidaan erityisenä ansiona pitää sitä, että Andersson ei käytä käsitteitä intuitiivisesti, vaan ottaessaan uuden käsitteen käyttöön hän määrittelee ne. Tällaisia keskeisiä kategorioita ovat riisto, epätasainen vaihto ja erityisesti tutkimuksen peruskategoriana oleva arvo ja arvolaki. Näitä käsitteenmäärittelyjä on pidettävä loogisina ja historialliseen materialismiin perustuvina. Määritellessään riiston käsitteen tieteellisesti eikä moraalisesti, kuten Bettelheim tai Emmanuel, Andersson vastaa jo ensimmäiseen alussa esitettyyn kysymykseen. Riistoa ilmenee myös kansakuntien välillä, ja se ilmenee arvon siirtymisenä maasta toiseen. Tällöin myös kokonainen kansakunta saattaa joutua riiston kohteeksi.

Tämän vastauksen jälkeen tutkimuksen keskeisimmäksi ongelmaksi nousee, miten arvo

JAN OTTO ANDERSSON, *Studies in the Theory of Unequal Exchange between Nations*, Meddelanden från stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut, Nr 9. Åbo 1976, 191 s.

Anderssonin väitöskirja on harvinainen ilmestys suomalaisen taloustieteellisen opinnäytetutkimuksen joukossa. Avoimesti marxilaisena tutkimuksena se heittää vakavan haasteen porvarilliselle taloustieteelle ja erityisesti uusklassiselle ulkomaankauppateorialle. Paitsi tässä katsannossa työ on laajemmin poikkeus myös harvalukuisessa suomalaisessa marxilaisessa akateemisessa tutkimuksessa. Andersson ei ole sortunut triviaaleihin tai vulgaarimarxilaisiin tulkintoihin, päinvastoin työ on osoitus marxilaisen teorian luovasta soveltamisesta ja kehittämisestä. Edustaessaan poliittisen taloustieteen tutkimusalaa teoksella on myös politologista relevanssia.

siirtyä kansainvälisellä tasolla ja miten arvoksi modifioituu kansainväliseksi arvolaiksi. Vaatimuksena tälle laille Andersson esittää, että sen tulee kyetä osoittamaan miten arvo jakaantuu alueiden ja kansakuntien välillä. Teoreettisella tasolla Andersson kykenee antamaan tähän vastauksen, mutta empiirisellä tasolla sitä on ollut mahdotonta todentaa ja tämä on korostanut työn abstraktia luonnetta. Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että aikaisemmin suoritettu käsitteiden looginen määrittely ja täsmäntäminen luovat riittävät edellytykset tutkimuksen konkreettisuudelle.

Epätasaisen vaihdon eri muotojen täsmäntäminen tutkimuksen alussa on mahdollistanut kansainvälisen arvon muodostumisen ja arvon siirtojen yksityiskohtaisen erittelyn. Epätasaisen vaihdon muotoina Andersson erottaa seuraavat:

1. Disjunkttiivinen vaihto, joka liittyy läheisesti tuotteiden laatuun ja tuotantovoimien erilaiseen kehitystasoon, mikä myöhemmin puolestaan on keskeisessä asemassa tarkasteltaessa pääoman ja työvoiman orgaanisen kompositiion osuutta arvon siirtymisessä.
2. Asymmetrinen vaihto, joka liittyy läheisesti vaihdon tuottaman hyödyn jakamiseen ja tällöin on olennaista, mitkä tekijät katsotaan hintaa määrääviksi (palkat, työn tuottavuus, voitot).
3. Epätasa-arvoinen vaihto, millä ymmärretään, että vaihdetaan eriarvoista työtä. Tällöin pääoman orgaaninen kompositio on keskeisessä asemassa.

Edellä esitetyistä lähtökohdista Andersson päätyy tarkastelemaan niitä eri tekijöitä, jotka aiheuttavat epätasaisen vaihdon. Tällöin hän, aivan oikein, kohdistaa huomion tuotannon kansainvälistymiseen. Olennaista on kuitenkin huomata, että sekä pääoma että tavara ovat kansainvälistyneet mutta työvoima ei ole yhtä lailla kansainvälistä; se ei ole kansainvälisesti liikkuvaa. Tämä on yksi niistä keskeisistä tekijöistä, jotka ovat johtaneet kansainvälisen arvoinen modifioitumiseen. Työvoiman lisäksi Andersson nostaa keskeiseen asemaan tuotantovoimien kehitystasoon. Tämä on jopa huomattavasti tärkeämpi tekijä kuin erilaiset palkkatasot, jota ilmiötä Emmanuel on pitänyt tärkeänä epätasaisen vaihdon selittäjänä.

Tuotantovoimien ratkaisevasta asemasta on vielä todettava, että Emmenuelin mukaan epätasainen kehitys on selitys epätasaiselle vaihdolle, mutta hän ei spesifioi yksityiskohtaisemmin epätasaisen kehityksen konseptiä. Andersson sen sijaan katsoo, että juuri tuotantovoimien epätasainen kehitys johtaa sekä yleiseen epätasaiseen kehitykseen että epätasaiseen vaihtoon. Näin siksi, että samassa ajassa tuotetaan eri määrät arvoja kansainväliseen vaihtoon. Tämä oivallus on olennaisen tärkeä etsittäessä ratkaisuja alikehityksen voittamiseen. Kehitystä ei voida saavuttaa pitkällä tähtäimellä lisäämällä kehitysmaiden perinteellisten tuotteiden tuotantoa ja viennin volyymia vaan nostamalla kehitysmaiden tuottamien hyödykkeiden jalostusastetta, minkä edellytyksenä on tuotantovoimien kehittäminen.

Edellä esitettyä kehitykseen liittyvää kommenttia lukuunottamatta teos ei anna suoranaista vastauksia alikehitykseen tai kehitykseen. On kuitenkin todettava, että Anderssonin mukaan epätasaisen vaihdon teoria ei viimekädessä pyrikään olemaan teoria alikehityksestä, vaan se on teoria kansainvälisestä vaihdosta, ja se pyrkii selittämään niitä mekanismeja, joiden avulla arvoa siirtyy kansainvälisessä järjestelmässä. Epätasainen vaihto uusintaa jatkuvasti kansojen välisen erilaisen taloudellisen kehityksen ja se on suhde, joka luo ja säilyttää kansainvälisen taloudellisen järjestelmän riistävän rakenteen. Voidaankin sanoa, että Andersson teoreettisella tasolla osoittaa tutkimuksellaan, miten välttämätöntä on saada aikaan uusi kansainvälinen taloudellinen järjestys ja miten se on kehitykselle eräs välttämätön kehityksen edellytys.

Marxilaisen tutkimuksen kannalta Anderssonin tutkimusta voidaan tarkastella vielä eräältä kannalta. Voidakseen keskustella, kuten opinnäytteelle sopiikin, porvarillisten 'vieraantuneiden' taloustieteilijöiden kanssa, Andersson on formalisoinut kontribuutionsa keskusteluun epätasaisesta vaihdosta. Tätä ei voida pitää yksinomaan ansiona. Paitsi empirian puute niin myös formalisointi korostavat tutkimuksen abstraktisuutta, mitä marxilaisella taholla on aina pidetty eräänä positivistisen taloustieteen suurimpana heikkoutena. Voidaankin kysyä, riittääkö historiallisen materia-

lismien lähtökohdista teorian loogisesti oikea johtaminen vai onko marxilaiselta tutkimukselta edellytettävä myös kiinteämpää yhteyttä empiiriseen todellisuuteen. Tutkimuksen appendixiin viitaten on mahdollista kysyä, olisiko tässä eräs syy neuvostoliittolaisten tutkijoiden laimeaan kiinnostukseen ja jopa koko epätasaisen vaihdon teorian vierastamiseen. Joka tapauksessa tällaisen appendixin liittäminen tutkimuksen loppuun osoittaa Anderssonilta tieteellistä itsenäisyyttä.

Kaiken kaikkiaan Anderssonin väitöskirjatyöstä voidaan sanoa, että se on tervetullut lisä marxilaiseen imperialismin tutkimukseen. Paitsi, että se on teoreettisesti tasokas tutkimus, se antaa haasteen empiiriselle tutkimukselle. Imperialismin teorian kannalta se on osoittanut kiistatta sen, että epätasainen vaihto on eräs keino toimia kapitalismissa valitsevaa voiton suhdeluvun alenevaa tendenssiä vastaan. Ja yhdessä monopolisoitumisen kanssa tämä tendenssi on eräs valtiomonopolistisen kapitalismin keskeisistä ilmiöistä. Tätä kautta työ kytkeytyy olennaisesti imperialismin yhteen puoleen, valtiomonopolistiseen kapitalismiin.

Jyrki Käkönen